รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี*

INNOVATIVE MODELS OF STRONG COMMUNITIES BUDDHIST STYLE IN THE NEW WAY OF LIFE OF COMMUNITIES IN UDON THANI PROVINCE

พระครูปริยัติปทุมากร (ไชยา ถาวรสทฺโท), สมเดช นามเกตุ และ พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน
Phrakrupariyatpatumakorn (ChaiyaThavarasatto), Somdet Namket, Phamaha Prateep Abhivatdhano
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus
Corresponding Author's Email: xxxxxxxxxxx (12 pt)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง "รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี" มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี (2) ศึกษานวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบ และ (3) นำเสนอรูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยบูรณาการแนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการพึ่งพาตนเอง ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม การบริหารทุนชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ขณะเดียวกัน ชุมชนต้นแบบมีการพัฒนานวัตกรรม 5 ด้าน ได้แก่ (1) เทคโนโลยี (2) เศรษฐกิจ (3) ทรัพยากร (4) การจัดการ และ (5) เครือข่ายทางสังคม โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และมัชฌิมาปฏิปทา เป็นกรอบในการพัฒนา

รูปแบบนวัตกรรมที่ค้นพบเน้นการสร้าง "ภูมิคุ้มกันทางสังคม" ผ่านการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านวัตถุ จิตใจ และวัฒนธรรม สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนในยุคหลังโควิด-19 ได้อย่างยั่งยืน

* Received 23 February 2026; Revised 3 February 2026; Accepted 1 April 2026

คำสำคัญ: นวัตกรรมชุมชน, ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธ, วิถีชีวิตใหม่, การพัฒนาชุมชน, จังหวัดอุดรธานี

Abstract

This research entitled “Innovative Models of Buddhist-Oriented Strong Communities in the New Way of Life of Communities in Udon Thani Province” aimed to (1) study the development of strong communities in Udon Thani Province, (2) examine community innovations of model communities, and (3) propose an innovative Buddhist-oriented model of strong communities in the new normal context. This qualitative research integrated Participatory Action Research (PAR). Data were collected through documentary research, in-depth interviews, and focus group discussions, and analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that strong communities were built upon self-reliance, participatory leadership, good governance in community capital management, and intergenerational knowledge transfer. Model communities demonstrated innovation in five dimensions: (1) technology, (2) economy, (3) resources, (4) management, and (5) social networks. These innovations integrated local wisdom with modern technology and were guided by Buddhist principles such as the Four Bases of Success (Iddhipāda 4), the Four Principles of Social Integration (Saṅgahavatthu 4), and the Middle Path (Majjhimāpaṭipadā).

The proposed model emphasizes building “social immunity” through balanced development in material, mental, and cultural dimensions. It aligns with the Sufficiency Economy Philosophy and serves as a sustainable model for community development in the post-COVID-19 era.

Keywords: Community Innovation; Buddhist-Oriented Community Strengthening; New Normal; Community Development; Udon Thani Province

บทนำ

งานพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการบริหารจัดการเชิงสังคมที่มุ่งแก้ไขปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ปัญญาชน และผู้นำสังคมในการทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ เพื่อลดช่องว่างระหว่างชนบทกับเมือง และเสริมสร้างความเข้าใจ

ความสามัคคี และความเป็นธรรมในสังคม การพัฒนาชุมชนจึงมิใช่เพียงการพัฒนาเชิงวัตถุ หากแต่เป็นการสร้าง “ความเข้มแข็ง” จากฐานรากของความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว เพื่อนบ้าน และเครือข่ายทางสังคม อันเป็นทุนทางสังคมสำคัญของชุมชน (ไพฑูรย์ ศิริรักษ์, 2568) ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งภายในและภายนอก ปัจจัยภายใน ได้แก่ ภาวะผู้นำที่เสียสละ โปร่งใส และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของสมาชิก ตลอดจนการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน การพัฒนาเครือข่ายด้านคุณภาพสินค้าและการตลาด และการปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งล้วนเป็นแรงหนุนสำคัญต่อความยั่งยืนของชุมชน (ไพฑูรย์ ศิริรักษ์, 2568)

อย่างไรก็ตาม แนวทางพัฒนาที่เน้นงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียวอาจไม่สอดคล้องกับบริบททุนทางสังคมของแต่ละพื้นที่ และอาจขัดกับหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่มุ่งเน้นความพอประมาณ การพึ่งตนเอง และการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล การพัฒนาที่แท้จริงจึงต้องตั้งอยู่บนฐานความรู้ คุณธรรม และวิธีคิดของคนในชุมชน โดยมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน

ภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 แนวคิด “นิวนอร์มัล” (New Normal) ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ราชบัณฑิตยสภา บัญญัติศัพท์ว่า “ความปกติใหม่” หรือ “ฐานวิถีชีวิตใหม่” เพื่ออธิบายสถานการณ์ที่เคยไม่ปกติแต่กลายเป็นมาตรฐานของสังคม (กองบรรณาธิการวอยซ์ออนไลน์, 2568) ขณะที่ Oxford University Press ให้ความหมายว่าเป็นสถานการณ์ที่เดิมไม่คุ้นเคย แต่ต่อมากลายเป็นสิ่งปกติและคาดหวังได้ การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวทำให้ผู้คนต้องปรับพฤติกรรมการดำรงชีวิต ทั้งด้านสุขอนามัย การศึกษา การสื่อสาร และการประกอบอาชีพ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตใหม่ (พัชราภรณ์ ดวงชื่น, 2563)

ในบริบทนี้ การพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องบูรณาการมิติทางวัตถุและจิตใจควบคู่กัน โดยเฉพาะการประยุกต์หลักพุทธธรรมเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนา ซึ่งมุ่งพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงตนอย่างพอเพียง มีศีลธรรม และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ควรจำกัดอยู่ที่ความเจริญทางเศรษฐกิจหรือโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้น แต่ต้องสร้างความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางวัตถุกับความเจริญทางจิตใจ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนและยั่งยืน (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2526)

จากกรอบแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษารูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนจังหวัดอุดรธานี โดยเน้นการสังเคราะห์แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน การถอดบทเรียนเชิงปฏิบัติ และการพัฒนาเป็นต้นแบบ (model) สำหรับขยายผลในพื้นที่อื่น เป้าหมายสำคัญคือการเสริมศักยภาพชุมชนให้สามารถก้าวข้ามความเหลื่อมล้ำ กับ

ดักรายได้ปานกลาง และความไม่สมดุลของการพัฒนา อันจะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของสังคมไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อศึกษานวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบในจังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยบูรณาการแนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและประเด็นคำถาม ก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับรูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนจังหวัดอุดรธานี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. การสร้างเครื่องมือ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดแบบสัมภาษณ์เพื่อได้มาซึ่งคำตอบที่เป็นจริง และข้อมูลครอบคลุมตามประเด็นครบถ้วนสมบูรณ์ สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุปและนำเสนอข้อมูลในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี จากนั้นนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์มาสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นฐาน

2) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

3) นำแบบสัมภาษณ์กลับมาแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

4) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องให้ได้รายละเอียดตรงตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

5) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง 5 ท่าน เพื่อให้สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

6) จัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

7) นำแบบสัมภาษณ์ลงใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง รวมทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายให้ได้มีโอกาสคุ้นเคยกันมากขึ้นเสมือนผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนและเนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

2. แบบสัมภาษณ์การวิจัย

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชุนในจังหวัดอุดรธานี
- ส่วนที่ 3 นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งของชุมชุนต้นแบบในจังหวัดอุดรธานี
- ส่วนที่ 4 เสนอรูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในเรื่องที่ทำการวิจัย ได้ทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้เป็นแนวทางในการจัดทำข้อมูลครั้งนี้ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา งานวิจัย บทความ และเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด

2.การสัมภาษณ์ภาคสนาม โดยขอหนังสือแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อประสานผู้ให้ข้อมูล กำหนดวัน เวลา สถานที่สัมภาษณ์ ดำเนินการสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูล และตรวจสอบความครบถ้วนก่อนนำไปวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นวิจัย วิเคราะห์เชิงเนื้อหา สังเคราะห์สาระสำคัญ และตรวจสอบข้อมูลซ้ำในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ถูกต้อง ครบถ้วน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ก่อนนำเสนอผลในรูปแบบการพรรณนาประกอบภาพถ่ายและบริบทเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

1. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธของชุมชุนในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีรูปแบบอยู่ 5 รูปแบบคือ(1)ด้านเทคโนโลยีของชุมชน(2)ด้านเศรษฐกิจของชุมชน(3)ด้านทรัพยากรของชุมชน(4)ด้านการจัดการของชุมชน(5)ด้านเครือข่ายทางสังคม ดังนี้

1.รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธของชุมชุนในจังหวัดอุดรธานี ด้านเทคโนโลยีของชุมชน มุ่งเน้นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น

ระบบเกษตรอัจฉริยะ พลังงานทดแทน เครื่องจักรกลเกษตร และเทคโนโลยี แปรรูปผลิตภัณฑ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งยังมีระบบสนับสนุนการจัดการชุมชน เช่น แอปบริหารหมู่บ้าน ระบบแจ้งเตือนภัย ธนาคารข้อมูล และการเรียนรู้ออนไลน์ ซึ่งทั้งหมดสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและมีเหตุผล พร้อมสร้างภูมิคุ้มกันในระดับชุมชน และยังเชื่อมโยงกับหลักอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ที่เน้นความเพียร การมีเป้าหมาย และการเกื้อกูลกันในสังคม

2. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านเศรษฐกิจของชุมชน มุ่งเน้นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ตลาดออนไลน์ชุมชน เศรษฐกิจหมุนเวียน และระบบธนาคารชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจฐานราก ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างมีเหตุผลตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมยึดโยงกับวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่ กิจกรรมต่าง ๆ ยังสะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ 4 และทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยเน้นการแบ่งปัน ความเพียร และความร่วมมือ อันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตใจ

3. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านทรัพยากรของชุมชน มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ควบคู่กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ระบบธนาคารต้นไม้ การฟื้นฟูพันธุ์พืชพื้นถิ่น การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พลังงานหมุนเวียน วนเกษตร และการบันทึกองค์ความรู้ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน การดำเนินการเหล่านี้ยังเชื่อมโยงกับหลักธรรม อิทธิบาท 4 โดยเน้นความพอใจ ความเพียร และการใคร่ครวญ รวมถึง “อัตตาหิ อัตโนนาโถ” คือ “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” เพราะชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของตนได้โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอก นับเป็นการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และจิตใจ

4. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านการจัดการของชุมชน มุ่งเน้นถึงความสามารถในการปรับตัวของชุมชนสู่ยุคดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างสมดุล เช่น การใช้แอปพลิเคชันเพื่อบริหารหมู่บ้าน การ Podcast หรือ Facebook Live ซึ่งช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลจริง สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้าน “เหตุผล” และ “ภูมิคุ้มกันในตัว” และเชื่อมโยงกับหลักธรรมพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 และทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ที่ส่งเสริมความเพียร การร่วมมือ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งยังส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล มีจริยธรรม และพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันในระดับชุมชน

5. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านเครือข่ายทางสังคม มุ่งเน้นการพัฒนากลไกความร่วมมือที่ผสานเทคโนโลยีกับภูมิปัญญา

ท้องถิ่น เช่น การใช้ LINE OA และ Facebook Group ในการสื่อสารภายในชุมชน รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายกัลยาณมิตรและการเรียนรู้ข้ามรุ่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย ศาสนา และอาชีพ ทั้งยังส่งเสริมความพึ่งพาตนเองและจิตสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความพอประมาณ เหตุผล และภูมิคุ้มกัน พร้อมกับหลักธรรมพุทธศาสนา เช่น มัชฌิมาปฏิปทา อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งทางสังคมอย่างยั่งยืนในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนจัดตั้งสภาชุมชนดิจิทัล การจัดทำฐานข้อมูล GIS และการสื่อสารความรู้ผ่าน

อภิปรายผล

1. การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในจังหวัดอุดรธานี การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในจังหวัดอุดรธานีมีรากฐานจากแนวคิดการพึ่งพาตนเองภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ เวทีตัดสินใจร่วม ผู้นำแบบมีส่วนร่วม การบริหารทุนชุมชนอย่างโปร่งใส เครือข่ายความร่วมมือ ธรรมาภิบาล และการสืบทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งช่วยเสริมศักยภาพการปรับตัวและความยั่งยืนของชุมชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูประโชติธรรมวงศ์ (เอกพงษ์ หิริธมฺโม) (2562) ที่ศึกษา รูปแบบพุทธพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ กรณี วัดป่านาคำ พบว่า การพัฒนาชุมชนควรครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน ผ่านโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่พัฒนา 5 มิติ ได้แก่ จิตใจ เศรษฐกิจ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และสังคม (พระครูประโชติธรรมวงศ์, 2562)

2. นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบในจังหวัดอุดรธานีชุมชนต้นแบบในจังหวัดอุดรธานีพัฒนานวัตกรรม 5 ด้าน ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร การจัดการ และเครือข่ายสังคม โดยผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ พร้อมยึดหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นกลไกเสริมสร้างคุณธรรมและความร่วมมือผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ พรทิพย์ เตชะสมบูรณากิจ (2564) เรื่อง นวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะเพื่อสร้างและยกระดับคุณค่าในอาชีพสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของเกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งพบว่า เกษตรอัจฉริยะช่วยลดต้นทุน เพิ่มคุณภาพมาตรฐานการผลิต ลดความเสี่ยง และพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลและภูมิสารสนเทศ พร้อมขับเคลื่อนในระดับกลุ่ม ตำบล อำเภอ และจังหวัด จนเกิดต้นแบบ SMART Model เพื่อความยั่งยืน (พรทิพย์ เตชะสมบูรณากิจ, 2564)

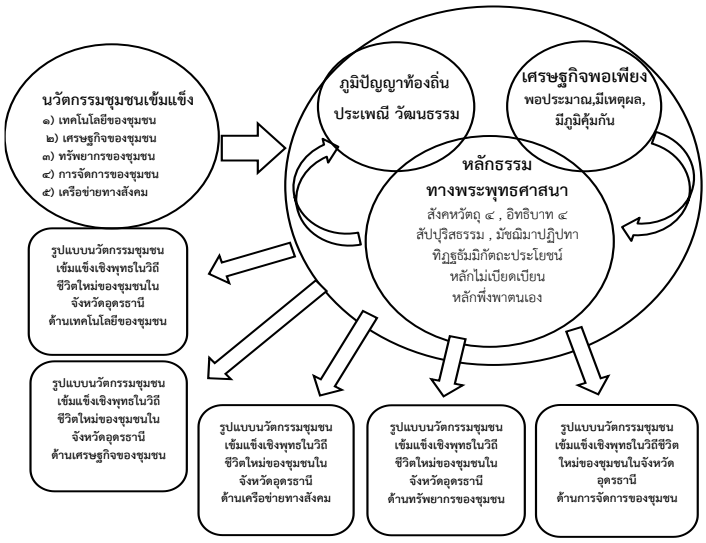
3. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของจังหวัดอุดรธานี ภายหลังสถานการณ์โควิด-19 ชุมชนในจังหวัดอุดรธานีปรับตัวสู่ “วิถีชีวิตใหม่” ด้วยแนวทางบูรณาการสุขภาพ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง

เน้นการพึ่งตนเองและการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติรูปแบบนวัตกรรมครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ (1) เทคโนโลยี (2) เศรษฐกิจ (3) ทรัพยากร (4) การจัดการ และ (5) เครือข่ายสังคม โดยตั้งอยู่บนหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และมัชฌิมาปฏิปทา อันสะท้อนการพัฒนาที่สมดุลทั้งวัตถุและจิตใจแนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ พระครูไพโรจน์ธรรมคุณ (บุญชู ธมฺมโชโต) (2563) เรื่อง กระบวนการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ซึ่งเสนอการบูรณาการหลักภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) ร่วมกับโครงสร้างองค์กรและเครือข่ายชุมชน เพื่อสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (พระครูไพโรจน์ธรรมคุณ, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี " ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี ดังนี้



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธของชุมชุนในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีรูปแบบอยู่ 5 รูปแบบคือ(1)ด้านเทคโนโลยีของชุมชน(2)ด้านเศรษฐกิจของชุมชน(3)ด้านทรัพยากรของชุมชน(4)ด้านการจัดการของชุมชน(5)ด้านเครือข่ายทางสังคม ดังนี้

1.รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธของชุมชุนในจังหวัดอุดรธานี ด้านเทคโนโลยีของชุมชน มุ่งเน้นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น

ระบบเกษตรอัจฉริยะ พลังงานทดแทน เครื่องจักรกลเกษตร และเทคโนโลยี แปรรูปผลิตภัณฑ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งยังมีระบบสนับสนุนการจัดการชุมชน เช่น แอปบริหารหมู่บ้าน ระบบแจ้งเตือนภัย ธนาคารข้อมูล และการเรียนรู้ออนไลน์ ซึ่งทั้งหมดสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและมีเหตุผล พร้อมสร้างภูมิคุ้มกันในระดับชุมชน และยังเชื่อมโยงกับหลักอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ที่เน้นความเพียร การมีเป้าหมาย และการเกื้อกูลกันในสังคม

2. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านเศรษฐกิจของชุมชน มุ่งเน้นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ตลาดออนไลน์ชุมชน เศรษฐกิจหมุนเวียน และระบบธนาคารชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจฐานราก ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างมีเหตุผลตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมยึดโยงกับวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่ กิจกรรมต่าง ๆ ยังสะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ 4 และทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยเน้นการแบ่งปัน ความเพียร และความร่วมมือ อันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตใจ

3. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านทรัพยากรของชุมชน มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ควบคู่กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ระบบธนาคารต้นไม้ การฟื้นฟูพันธุ์พืชพื้นถิ่น การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พลังงานหมุนเวียน วนเกษตร และการบันทึกองค์ความรู้ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน การดำเนินการเหล่านี้ยังเชื่อมโยงกับหลักธรรม อิทธิบาท 4 โดยเน้นความพอใจ ความเพียร และการใคร่ครวญ รวมถึง “อัตตาหิ อัตโนนาโถ” คือ “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” เพราะชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของตนได้โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอก นับเป็นการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และจิตใจ

4. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านการจัดการของชุมชน มุ่งเน้นถึงความสามารถในการปรับตัวของชุมชนสู่ยุคดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างสมดุล เช่น การใช้แอปพลิเคชันเพื่อบริหารหมู่บ้าน การจัดตั้งสภาชุมชนดิจิทัล การจัดทำฐานข้อมูล GIS และการสื่อสารความรู้ผ่าน Podcast หรือ Facebook Live ซึ่งช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลจริง สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้าน “เหตุผล” และ “ภูมิคุ้มกันในตัว” และเชื่อมโยงกับหลักธรรมพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 และทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ที่ส่งเสริมความเพียร การร่วมมือ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งยังส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล มีจริยธรรม และพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันในระดับชุมชน

5. รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ด้านเครือข่ายทางสังคม มุ่งเน้นการพัฒนากลไกความร่วมมือที่ผสานเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้ LINE OA และ Facebook Group ในการสื่อสารภายในชุมชน รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายกัลยาณมิตรและการเรียนรู้ข้ามรุ่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย ศาสนา และอาชีพ ทั้งยังส่งเสริมความพึ่งพาตนเองและจิตสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความพอประมาณ เหตุผล และภูมิคุ้มกัน พร้อมกับหลักธรรมพุทธศาสนา เช่น มัชฌิมาปฏิปทา อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งทางสังคมอย่างยั่งยืนในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบนวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธในวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี” ชี้ให้เห็นว่า ความเข้มแข็งของชุมชนมิได้เกิดจากทรัพยากรหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากเกิดจาก “พลังภายใน” ที่ประกอบด้วยการพึ่งพาตนเอง ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาล และการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาในทุกมิติรูปแบบนวัตกรรมที่ค้นพบมี 5 ด้าน ได้แก่ (1) เทคโนโลยี (2) เศรษฐกิจ (3) ทรัพยากร (4) การจัดการ และ (5) เครือข่ายทางสังคม โดยทุกด้านมีจุดร่วมคือการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และมัชฌิมาปฏิปทาสาระสำคัญของรูปแบบนี้ คือ การสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางสังคม” จากฐานคุณธรรมการพัฒนาแบบสมดุลทั้งวัตถุ จิตใจ และวัฒนธรรมการเสริมพลังชุมชนให้สามารถปรับตัวในบริบทวิถีชีวิตใหม่หลังโควิด-19ดังนั้น โมเดลที่ได้จึงเป็นต้นแบบการพัฒนาชุมชนเชิงพุทธที่เน้นความยั่งยืนจากภายใน และสามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมกิจกรรมชุมชนที่มีลักษณะของนวัตกรรม โดยเฉพาะโครงการที่ริเริ่มโดยประชาชนหรือองค์กรชุมชนที่มีผลงานเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

2. พัฒนานโยบายแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนในทุกระดับ เพื่อให้แผนพัฒนาและแนวนโยบายของรัฐมีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และทุนทางสังคมของชุมชน

3.บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการพัฒนา เช่น การใช้หลัก “อิทธิบาท 4” และ “มัตตัญญุตา” ในการออกแบบหลักสูตรอบรมผู้นำชุมชนหรือกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.ใช้ผลวิจัยในการออกแบบรูปแบบการพัฒนานวัตกรรมชุมชนต้นแบบ โดยอิงจากแนวทางที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ศึกษาจริง เพื่อเป็นต้นแบบสำหรับชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน

2. จัดอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน โดยใช้กรณีศึกษาจากนวัตกรรมทั้ง 5 ด้าน (เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร การจัดการ และเครือข่าย) เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามศักยภาพของตนเอง

3.ส่งเสริมบทบาทผู้นำชุมชนและกลุ่มสตรี ในการริเริ่มนวัตกรรม และเปิดพื้นที่ให้การมีส่วนร่วมในลักษณะเวทีสาธารณะ เพื่อสร้างการยอมรับและความชอบธรรมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาลึกในระดับกลไกการจัดการของ “สภาชุมชน” หรือ “สภาผู้นำ” เพื่อทำความเข้าใจว่ากลไกเหล่านี้มีบทบาทจริงอย่างไรในการสร้างความเข้มแข็ง และมีปัจจัยใดที่ทำให้เกิดความยั่งยืน

2.วิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างชุมชนในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อหาองค์ประกอบหรือเงื่อนไขร่วมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนานวัตกรรมอย่างเป็นระบบ

3. ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในระดับครัวเรือนและบุคคล ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมด้านการจัดการตนเอง และการดำเนินชีวิตในวิถีใหม่หลังโควิด-19 อย่างไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการวอยซ์ออนไลน์. (2568). นิวนอร์มัล (New Normal): ความปกติใหม่ในสังคมไทยหลังโควิด-19. วอยซ์ออนไลน์.

ไพฑูรย์ ศิริรักษ์. (2568). การพัฒนาชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน.

พัชราภรณ์ ดวงชื่น. (2563). วิถีชีวิตใหม่ (New Normal) กับการปรับตัวของสังคมไทยภายหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19. วารสารวิชาการด้านสังคมศาสตร์.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2526). แนวคิดการพัฒนาเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

พระครูไพโรจน์ธรรมคุณ (บุญชู ธมฺมโชโต). (2563). กระบวนการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนในจังหวัดปทุมธานี. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูประโชติธรรมวงศ์ (เอกพงษ์ หิริธมฺโม). (2562). *รูปแบบพุทธพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์*. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พรทิพย์ เตชะสมบูรณากิจ. (2564). *นวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะเพื่อสร้างและยกระดับคุณค่าในอาชีพสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของเกษตรกรรุ่นใหม่*. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.